

УДК 330.146:631.171/.173

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

О.П. Дяченко

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: матеріально-технічна база, ресурси, техніка.

Анотація. Розглядається сучасний стан матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Досліджуються шляхи її формування та оптимального використання на основі інноваційного розвитку діяльності аграрних підприємств.

Вступ. Ефективне господарювання в аграрному секторі значною мірою залежить від стану матеріально-технічної бази (МТБ) сільськогосподарських підприємств. Матеріально-технічне забезпечення сільгоспвиробників всіх форм власності на даному етапі розвитку економіки є досить низьким, що негативно впливає на динаміку соціально-економічного розвитку Одещини і України в цілому. Техніка частіше за все – застаріла, фізично й морально зношена, що спричинено спадом інвестиційної активності в аграрному секторі. Саме це дає підстави говорити про те, що в недалекому майбутньому відбудуться істотні зміни у складі основних фондів – значна їх частина буде списана внаслідок закінчення строків експлуатації, а також тривалого невикористання за призначенням, що призвело до їх повної руйнації.

Підвищення рівня конкурентоспроможності продукції українського виробництва однозначно потребує використання досягнень науки і техніки та передусім вимагає ефективно експлуатувати ту матеріально-технічну базу, яка є в наявності у сільськогосподарських товаровиробників. У зв'язку з цим на даному етапі підвищується роль відновлення та зростання ефективності використання наявних матеріально-технічних ресурсів. Також оновлення ресурсів аграрного сектора, необхідно здійснювати шляхом реформування системи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі. Отже, метою даного дослідження є характеристика стану і виявлення основних тенденцій формування та використання МТБ аграрних підприємств на основі інноваційної моделі технічного забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень. В даний час проблема ресурсного забезпечення та оновлення МТБ сільськогосподарських товаровиробників одержала широке відображення в економічній літературі. Ресурси завжди знаходили належне відображення у науковій та навчальній літературі багатьох українських та зарубіжних вчених-економістів: П.Т. Саблука, Я.С. Гукова, М.П. Сахацького, І.О. Баневої, Е.В. Червен, О.В. Шибаніна, О.Ю. Єрмакова, Г. Емітаука, Ф. Голлопа та ін. Показано, що вихід з кризи, яка охопила аграрний сектор, потребує здійснення ефективних заходів на регіональному та державному рівнях. Розроблені наукові засади ресурсного забезпечення аграрного сектора. Проте методи формування та ефективність використання МТБ значно відстають від сучасних вимог.

Результати досліджень. Матеріально-технічна база аграрних підприємств – це велике машинне виробництво, сукупність засобів та предметів праці, що використовується в сільськогосподарському виробництві. Вона включає речові елементи продуктивних сил галузі і створює відповідні матеріальні умови для виробництва сільськогосподарської продукції [1, с. 86].

Кризова ситуація, що охопила сільське господарство та інші галузі агропромислового комплексу України, негативно вплинула на матеріально-технічний потенціал, що привело до значного скорочення виробництва сільськогосподарської продукції в Одеській області та країні в цілому.

Однією з проблем є те, що близько 90 % основних виробничих засобів сільського господарства формуються галузями промисловості та будівництва, де доволі часто зростають відпускні ціни. Інфляція 90-х років суттєво змінила структуру активів та пасивів аграрних підприємств. Диспаритет цін, який весь час існує при переході економіки України

на ринкові рейки, ускладнює процес формування та відтворення МТБ сільськогосподарських підприємств. В сучасних умовах питання повного оновлення засобів виробництва є доволі складним, при різкому зростанні цін на продукцію галузей промисловості та незначному їх підвищенні на сільськогосподарську продукцію. В теперішній ситуації аграрні підприємства неспроможні забезпечити навіть простого відтворення виробничого процесу, хоча МТБ повинна розвиватися за законом розширеного відтворення.

Різкий спад інвестиційної діяльності аграрних підприємств обумовив зниження фондозабезпеченості, технічної та енергетичної оснащеності. Знос основних засобів у декілька разів перевищує їх оновлення.

Необхідність в зміцненні МТБ сільськогосподарських підприємств викликана тим, що лише незначна кількість господарств забезпечена основними засобами відповідного технічного складу на нормативному рівні, визначеному на початку 90-х років. Також потрібно враховувати, що вітчизняні технічні засоби за матеріало- та енергомісткістю та іншими техніко-економічними показниками значно поступаються зарубіжним аналогам. Це спричиняє необхідність істотного збільшення капітальних вкладень на формування МТБ.

Надзвичайно високі показники спрацьованості основних фондів свідчать про недостатні обсяги інвестування в основний капітал, а також про фізичне й моральне зношення матеріальних ресурсів. Оновлення МТБ потребує великих сум інвестицій, які на протязі 1990-1999 років мали значну тенденцію до зменшення. Так, капітальні вкладення в агропромисловий комплекс України зменшилися з 18,85 до 1,79 млрд. грн., у тому числі в сільське господарство – з 11,8 до 0,56 млрд. грн. Починаючи з 2000 по 2006 рік інвестиції в основний капітал в сільському господарстві по Одеській області зросли з 58 до 306 млн. грн., що склало 4,3 та 4,2 % у загальній сумі інвестицій по всім видам економічної діяльності. Іноземні інвестиції в сільському господарстві області в попередні роки склали незначну частку в загальному обсязі і суттєво не впливали на відтворення МТБ сільськогосподарських підприємств, що було негативним фактором розвитку аграрного сектору. В останні роки частка прямих іноземних інвестицій в економіку області зросла з 235,7 млн. дол. США в 2002 році до 703,8 млн. дол. США в 2006 році, але частка сільського господарства скоротилася з 2,2 до 0,9 %. В абсолютному виразі сума інвестицій в сільське господарство за цей же період зросла на 1 млн. дол. США.

Проведений нами аналіз по аграрним підприємствам України та Одеської області показав, що в останні роки відбувається поступове скорочення кількості наявних тракторів, комбайнів і установок та агрегатів для доїння корів (табл. 1).

З таблиці 1 бачимо, що в сільськогосподарських підприємствах України в цілому та Одеської області скорочення кількості техніки за проаналізований період часу відбулося по всім їх видам. Найбільше скорочення спостерігаємо по установкам та агрегатам для доїння корів і кукурудзозбиральним комбайнам, кількість яких скоротилася: по країні – відповідно в 2,9 і 2,5 рази, а по Одещині – в 3,3 і 1,8 разів. Зменшення кількості всіх представлених в таблиці видів техніки по Україні відбувалося швидшими темпами, ніж по Одеській області, окрім бурякозбиральних комбайнів і установок та агрегатів для доїння корів. Позитивним моментом є підвищення середньої потужності 1 трактора, при чому по Україні цей показник є дещо вищим, ніж по Одещині. Зростання потужності в розрахунку на 1 трактор по Україні складає 12,8 %, а по Одеській області – 10,2 %. Підвищення цього показника обумовлено зростанням кількості більш потужної та енергонасиченої сільськогосподарської техніки, в основному зарубіжного виробництва. Питома вага Одеської області в загальноукраїнській кількості техніки має тенденцію до зростання окрім бурякозбиральних комбайнів та установок для доїння.

Проаналізовані зміни в наявності сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах викликані перш за все відсутністю власних коштів, які необхідні для придбання нової чи вживаної техніки. Саме тому забезпечення МТБ агроформувань повинно стати пріоритетним питанням державної політики.

Таблиця 1. *Наявність тракторів та комбайнів у сільськогосподарських підприємствах*

Види техніки	Україна в цілому, тис. од.			Одеська обл., од.			Частка області у загальноукраїнських показниках, %	
	2000р.	2008р.	2008р. до 2000р., %	2000р.	2008р.	2008р. до 2000р., %	2000р.	2008р.
Трактори	318,9	177,4	55,6	19200	11900	62,0	6,0	6,7
у розрахунку на 1000 га ріллі	11	9	81,8	11	9	81,8	x	x
Потужність їх двигунів: загальна, тис. к.с.	28023,0	17579,0	62,7	1597	1091	68,3	5,7	6,2
1 трактора, к.с.	87,9	99,1	112,8	83,2	91,7	110,2	94,7	92,5
Комбайни: зернозбиральні	65,2	39,1	60,0	3832	2566	67,0	5,9	6,6
кукурудзозбиральні	7,9	3,2	40,5	829	451	54,4	10,5	14,1
бурякозбиральні	13,0	5,8	44,6	420	167	39,8	3,2	2,9
Установки та агрегати для доїння корів	33,5	11,4	34,0	815	249	30,6	2,4	2,2

*Розраховано автором за даними статистичного збірника "Сільське господарство України, 2008" [2].

Змінити негативні тенденції в розвитку МТБ можна тільки тоді коли податкова, цінова та кредитно-фінансова політика будуть направлені на відновлення платоспроможності аграрних підприємств через зростання їх рівня прибутковості, що в свою чергу сприятиме підвищенню попиту на технічні засоби. Оновлення технічних засобів, для отримання максимального економічного ефекту від їх використання, повинно відбуватися в оптимальні економічно і технологічно обґрунтовані строки.

При відновленні сільськогосподарської техніки необхідно провести економічну оцінку машинно-тракторного агрегату та визначити доцільність його придбання. Кожне підприємство повинне зі всією відповідальністю підходити до вибору найбільш прийнятних для своєї діяльності моделей техніки.

Стимулювання впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій є важливим елементом системи матеріально-технічного забезпечення, яка повинна бути спрямована на відтворення і розвиток МТБ, комплексну автоматизацію та механізацію технологічних процесів, збереження і відтворення родючості українських чорноземів на основі вітчизняного сільськогосподарського машинобудування.

Альтернативою забезпечення підприємств технікою може бути лізинг. Державна політика підтримки лізингових операцій проводиться з кінця 1997 року, із року в рік збільшуючи об'єм фінансування державного лізингового фонду по закупці вітчизняної техніки. Система лізингу дозволяє отримати технічні засоби відразу без великих затрат коштів, адже перший внесок складає від 10 до 40 % вартості техніки. Лізинг вигідний з точки зору швидкості оновлення ресурсів, адже технічні засоби окупаються через 5-7 років, в залежності від терміну лізингу. Купуючи техніку, строк її окупності для підприємства досягає 10-15 років.

Лізинг також дає змогу економити кошти порівняно із звичайним кредитом та послугами машино-тракторних станцій, а також забезпечує страхування від інфляції. Враховуючи складну ситуацію в період кризи на кредитному ринку, саме лізинг є єдиним з

доступних та ефективних способів придбання сільгосптехніки [3, с. 76].

Недоліком лізингу є збільшення вартості лізингової техніки в 1,5 – 1,7 рази, але це менше порівняно із залученням кредитних ресурсів під відсоткову ставку більше 30 % річних, яка існує на даний момент.

Одним з напрямків вирішення проблеми формування МТБ є створення машинно-технологічних станцій (МТС), які обслуговують поряд розташовану групу господарств [4, с. 26]. Ці організації створюються для інтенсифікації виробничих процесів та концентрації засобів виробництва. Отримання послуг від МТС, у вигляді багатьох технологічних операцій, для господарств значно вигідніше, ніж закупувати техніку окремо кожному підприємству, особливо невеликих розмірів, які не мають значних обігових коштів або можливості отримання кредитних ресурсів.

МТС гарантують строки та якість сільськогосподарських робіт, адже вони виконуються кваліфікованими спеціалістами. Господарствам немає необхідності думати про забезпечення техніки паливом, мастилами, про пошук запасних частин. Також не потрібно навчати механізаторів та комбайнерів праці на незвичних та складних зарубіжних машинах, які все більше застосовуються при виконанні робіт.

Чітке обслуговування та оперативний ремонт техніки сприяють зниженню простоїв, збільшуючи виробіток, поліпшуючи якість робіт. Така організація підвищує ефективність використання техніки у 2-3 рази.

Недоліком МТС є не відпрацьованість механізму контрактних угод та розрахунків, а також поки що доволі низький рівень укомплектованості сільськогосподарськими машинами та агрегатами.

Створення та функціонування вторинного ринку (ринок вживаної техніки) також дозволило б покращити наявну ситуацію в матеріально-технічному забезпеченні сільськогосподарського виробництва, а зокрема: збільшення пропозиції техніки, більш ефективне використання агрегатів, вузлів та деталей списаних машин, які можуть застосовуватися для ремонту та відновлення працюючої техніки. Ринок вживаної техніки також дозволив би збільшити завантаження функціонуючих ремонтних і агротехсервісних підприємств. Цей шлях наповнення ринку техніки звичайно не є пріоритетним в розвитку МТБ, але при дефіциті пропозиції високопродуктивної вітчизняної техніки, є важливою умовою розв'язання проблеми технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників.

Також важливим напрямком оптимального функціонування МТБ є наявність висококваліфікованого ремонтно-технічного обслуговування сільськогосподарської техніки. Повинна бути тісна співпраця заводів-виробників та дилерських центрів зарубіжних фірм, які реалізують сільськогосподарську техніку з аграрними підприємствами з приводу гарантійного обслуговування та післягарантійних ремонтів. Адже на даний момент багато заводів не мають власної ремонтної бази для сервісного супроводження проданої техніки.

Висновки. 1. Сучасний стан МТБ сільськогосподарських підприємств є незадовільним як по Одещині, так і по Україні в цілому і потребує покращення. 2. Враховуючи колосальну нестачу вільних обігових коштів аграрних підприємств, відтворення та оновлення матеріально-технічних ресурсів доцільно проводити на основі таких механізмів: лізинг, створення та розвиток ринку вживаної техніки, використання ресурсів машинно-технологічних станцій, розвиток власного сільськогосподарського машинобудування, розширення мережі дилерських та сервісних центрів вітчизняних та зарубіжних компаній. 3. Головним учасником оновлення МТБ має бути держава, яка розробивши та впровадивши ряд заходів спрямованих на відродження машинобудування для АПК та створення належної інфраструктури ринку матеріально-технічних ресурсів дозволить вивести галузь на етап сталого економічного розвитку.

Література

1. Топіха І.Н. Матеріально-технічна база аграрних підприємств / Топіха І.Н. Економіка аграрних підприємств: курс лекцій. – Миколаїв: МДАУ, 2005. – С. 86–111
2. Сільське господарство України, 2008: статистичний збірник / за ред. Ю.М. Остапчука. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 370 с.

3. Кареба М.І. Сучасний стан і основні напрямки зміцнення технічної бази сільськогосподарських підприємств / М.І. Кареба // Миколаївський державний аграрний університет. Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – №4. – С. 71–79

4. Банєва. І.О. Основні напрямки покращення стану та технічної бази аграрних підприємств / І.О. Банєва, Е.В. Червен. // Миколаївський державний аграрний університет. Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2004. – Т.1, №1. – С. 24–27

Дяченко А.П. **Особенности формирования и использования материально-технической базы сельскохозяйственных предприятий**

Аннотация. Рассматривается современное состояние материально-технической базы сельскохозяйственных предприятий. Исследуются пути ее формирования и оптимального использования на основе инновационного развития деятельности аграрных предприятий.

Ключевые слова: материально-техническая база, ресурсы, техника.

Diachenko O.P. **Features of formation and use of material and technical base of the agricultural enterprises**

Summary. The modern condition of material and technical base of the agricultural enterprises is considered. The ways of its formation and optimum use on a basis инновационного of development of activity of the agrarian enterprises are investigated.

Key words: material and technical base, resources, engineering.